

«TERRITORI DE LA FEMINITAT»: JOSEFA CONTIJOCH, ASSAGISTA I TRADUCTORA¹

PILAR GODAYOL

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

pgodayol@uvic.cat

«Territory of femininity»: Josefa Contijoch, essayist and translator

Després d'escriure poesia i novel·la, a finals dels anys noranta Josefa Contijoch comença a cultivar l'assaig i, més endavant, la traducció. Aquest article analitza les seves aportacions assagístiques, entre les quals destaquen els textos del projecte *Cartografies del desig*, l'antologia *Les vacants* i el dietari *La passió segons Maria-Mercè Marçal*. També s'hi estudien les seves traduccions d'autores com Sarah Kofman i Lydia Flem. Com a assagista i traductora Contijoch configura un cànon personal a partir de la recuperació i el reconeixement d'escriptors d'aquí i de fora, del passat i del present, amb l'objectiu d'ajudar a fer créixer la genealogia femenina de la cultura catalana.

Paraules clau: Estudis de gènere, escriptores catalanes, traductores catalanes, Josefa Contijoch, *Cartografies del desig*, Maria-Mercè Marçal.

After writing poetry and novel, at the end of the 1990s, Josefa Contijoch began to produce essays and, later on, translations. This article analyses her contributions as essayist, amongst which are the texts related to the project 'Cartografies del desig', the anthology 'Les vacants' and the diary 'La passió segons Maria-Mercè Marçal'. It also studies her translations of authors such as Sarah Kofman and Lydia Flem. Contijoch, as essayist and translator, creates a personal canon by means of the retrieval and recognition of writers from here and abroad, from the past and the present, with the aim of broadening the feminine genealogy of Catalan culture.

Keywords: Gender studies, Catalan women writers, Catalan women translators, Josefa Contijoch, 'Cartografies del desig' [Cartographies of desire], Maria-Mercè Marçal.

Data de recepció: 24/11/2017. Data d'acceptació: 23/2/2018.

Introducció: *Cartografies del desig*, espais pioners d'intersubjectivitat femenina

És habitual entre les dones fer servir els sentiments com un element de relació nodridor i creatiu. Elles van saber establir una transferència sentimental que anava de l'abundor efervescent de Vita a la força creadora i a la feblesa personal de Virginia i viceversa. Podríem assegurar, com s'ha dit, que Vita va ser la millor amiga de Virginia? Probablement.

En tot cas, aquesta relació ocupa un lloc privilegiat en el territori de la feminitat, un territori sense mapes ni senyals indicadors, el continent negre, segons Freud.

1. Aquest article s'inscriu en les activitats del Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació (GETLIHC) (2017, SGR 136) de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya i en el projecte I+D+i «Traducción y censura: género e ideología (1939-2000)», amb el número de referència FFI2014-52989-C2-2-P, finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad. Número ORCID de l'autora: 0000-0003-2513-5334. Correu electrònic: pgodayol@uvic.cat

En aquest vast continent selvàtic, les lianes entortolligades de Virginia-Vita i les seves nombroses ramificacions són un monument a la clarividència (Contijoch, 1998: 81).

Els llibres de Montserrat Roig i d'Anne Frank han escapat a la mort. A través seu, elles segueixen escrivint, abasten el món i formen part de l'autoritat intel·lectual femenina, aquell ordre simbòlic que ens permet creure en la capacitat i la potència creadora de les dones. Autoritat que no és sinònim de poder, sinó de confiança. Una confiança que genera energia en nosaltres i entre nosaltres (Contijoch, 1999: 63).

Amb aquestes paraules de reconeixement a la vitalitat creativa de l'autoritat femenina, clou Josefa Contijoch (Manlleu, 1940) els capítols «Fascinacions transferides. Virginia Woolf - Vita Sackville-West» i «Contra l'oblit. Montserrat Roig - Anne Frank» dels llibres *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món* (1998), a cura de Maria-Mercè Marçal, i *Memòria de l'aigua. Onze escriptores i el seu món* (1999), a cura de Lluïsa Julià, respectivament. Totes dues obres són fruit dels dos cicles de conferències dramatitzades, anomenades *Cartografies del desig*, que es van dur a terme a la Casa Elizalde les primaveres de 1997 i de 1998 (el 2001 s'organitzaren les terceres i darreres, que sortiran recopilades el 2017). Organitzades pel Comitè d'Esriptores del Centre Català del PEN Club (creat, formalment, el 16 de gener de 1996 per Maria-Mercè Marçal i Montserrat Abelló, amb Neus Aguado, Josefa Contijoch, Mercè Ibarz i Lluïsa Julià), a proposta d'Araceli Bruch, aquestes cartografies relacionaven dues escriptores —en algun cas, més—, d'aquí i/o de fora, i les seves obres, i abordaven els seus paral·lelismes, vincles reals i imaginaris, coincidències i divergències. Escrits majoritàriament per membres o col·laboradores del Comitè, els textos es representaven en un escenari, amb la companyia d'actrius, cantants i compositores. Foren la nineta dels ulls de les últimes activitats literàries de Maria-Mercè Marçal, promotora dels actes i present a les dues primeres sessions.

Val a dir que els muntatges de les *Cartografies del desig* propiciaren contactes i relacions d'ascendència cultural, literària i geogràfica. En aquest cas, concretament reuniren tres manlleuenques residents a Barcelona (Julià, 2017: 440-441): Josefa Contijoch, poeta i escriptora; Araceli Bruch, actriu, i Àngels Nogué, aleshores directora de Serveis Personals de l'Eixample de l'Ajuntament de Barcelona (1989-1999), la qual va posar a disposició la Casa Elizalde per portar a terme les representacions.

Al pròleg del primer llibre, *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món*, Marçal definia clarament l'objectiu principal de la comesa: voluntat de traçar un conjunt de mapes imaginaris «entorn de la relació entre escriptores amb el desig col·lectiu de subratllar la força creativa de les dones» (Marçal, 1998: 6). Es tractava de lluitar contra la manera que tenien els discursos dominants de presentar les escriptores, «agafant-les d'una en una, de forma aïllada», «desvinculades de qualsevol possible genealogia femenina i només inserides de forma sovint excèntrica en l'univers cultural heretat, falsament neutre» (Marçal, 1998: 6). En conjunt, es buscava cercar les empremtes de les mares escriptores estrangeres per, en un efecte mirall inspirador, «donar a llum» les pròpies mares simbòliques. Calia crear un espai «entre», que acostés contextos, textos i geografies diverses,

Copyright de Cati Gallardo.

un espai fronterer que potenciés la intersubjectivitat femenina amb l'objectiu de caminar «cap a un nou ordre simbòlic, cap a una nova realitat» (Marçal, 1998: 6). Aquests foren els objectius programàtics sobre els quals van pivotar les *Cartografies del desig*. Aquests són també els objectius que han prevalgut en Josefa Contijoch a l'hora de cultivar l'assaig i la traducció, àmbits literaris exercitats més tardanament que la poesia, iniciada el 1964, i la novel·la, iniciada el 1986 (i que, per impossibilitat d'abastar-ho tot, hem considerat estudiar en aquest article).

La base ideològica que fonamenta la producció assagística i traductora de Josefa Contijoch és el «territori de la feminitat», «aquest vast continent selvàtic», amb «lianes entortolligades» i «nombroses ramificacions» (Marçal, 1998: 91), del qual parla en el primer text que obre aquest article referint-se a l'espai de relació entre Virginia Woolf i Vita Sackville-West, i que podem fer extensiu a tot lligam literari «entre» escriptores, que sovint implica admiració i reconeixement, però, de vegades, també matisos i rebuig. En aquest sentit, en el segon fragment dedicat a Anne Frank i Montserrat Roig, Contijoch destaca la figura de l'autoritat intel·lectual femenina, en tant que referència per confrontar-hi idees, preguntes i respostes, en tant que complicitat i confiança «que genera energia en nosaltres i entre nosaltres» (Contijoch, 1999: 63).

Aquest és el nostre punt de partida: l'autèntica missió de la Contijoch assagista i traductora és configurar un cànon personal a partir del rastreig, la recuperació i el reconeixement d'escriptores d'aquí i de fora, del passat i del present, de mestres i deixebles, per tal d'ajudar a fer créixer la genealogia femenina de la cultura catalana, com hi van contribuir els espais pioners d'intersubjectivitat femenina que foren les *Cartografies del desig*.

Josefa Contijoch, assagista

Josefa Contijoch comença a practicar l'assaig literari el 1998, amb el desenvolupament de les conferències dramatitzades de la Casa Elizalde. Abans ja havia publicat cinc volums de poesia (*De la soledad primera*, 1964; *Aquello que he vist*, 1965; *Tombstone blues*, 1967; *Quadern de vacances (una lectura d'El segon sexe)*, 1983, i *Ales intactes*, 1996) i sis novel·les (*Potala*, 1986; *No em dic Raquel*, 1989; *La dona líquida*, 1990; *Rímmel*, 1994; *Amor congelat*, 1997, i *Tòrrida tardor*, 1997). Els seus primers treballs són les conferències que hem comentat: «Fascinacions transferides. Virginia Woolf - Vita Sackville-West», presentada el 16 d'abril de 1997 i recollida a *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món* (1998), i «Contra l'oblit. Montserrat Roig - Anne Frank», presentada l'1 d'abril de 1998 i editada a *Memòria de l'aigua. Onze escriptores i el seu món* (1999). L'11 d'octubre de 2001, a L'Espai, en el context de la tercera edició —i última— de *Cartografies del desig*, Contijoch presentava «Màscares sota la lluna, Víctor Català - Grazia Deledda», autores que van conformar el llibre *Màscares sota la lluna, Víctor Català - Grazia Deledda. Maschere sotto la luna* (2006), escrit conjuntament amb Neria De Giovanni.

A «Fascinacions transferides. Virginia Woolf - Vita Sackville-West» (1998), Contijoch se centra en la constant i encesa relació entre aquestes dues figures

de les lletres angleses. El 14 de desembre de 1922 Clive Bell presentà Vita Sackville-West a Virginia Woolf per desig de la primera, que havia llegit *Jacob's room* i en volia conèixer l'autora. L'endemà Woolf va escriure en el seu diari que el matrimoni Nicolson eren «estúpids», però que Vita l'havia impressionat per «florida, masculina, dura, colorista, bigotuda, amb l'aparent facilitat de l'aristocràcia per fer qualsevol cosa, però sense l'espurna de l'artista». Com apunta Contijoch, el dia que es van conèixer Virginia quedà fulminada «per la brillantor personal de Vita» i Vita, «per la brillantor intel·lectual de Virginia» (Contijoch, 1998: 57). Aquest vincle indestructible perdurà dinou anys, des de 1922 fins a la mort voluntària de Virginia Woolf.

El primer regal que va rebre Virginia Woolf de Vita Sackville-West va ser el llibre *Knole & the Sackvilles*, editat per Heinemann el 1922, en el qual explica la història centenària del castell i el llinatge dels Sackvilles. El 23 de gener de 1927 Vita convidà l'amiga Virginia a visitar Knole i d'aquella estada de tres dies en sorgí un dels millors llibres de l'escriptora anglesa, *Orlando*, que publicà l'any següent i dedicà a l'aristòcrata. *Orlando* (traduït al català per Maria Antònia Oliver el 1985) és una llarga carta d'amor dirigida a Vita, que la immortalitza i que provoca que, malauradament, avui encara sigui més coneguda per haver estat l'amant i la musa de Virginia Woolf que per la seva pròpia obra (no hi ha cap llibre de l'autora traduït al català).

Després d'*Orlando*, que animà l'aristòcrata a escriure la seva pròpia novel·la històrica, *The Edwardians* (1930), Virginia Woolf i Vita Sackville-West alentiren la relació. No deixaren mai de veure's: reunions bloomsburianes, conferències en *colleges*, cartes confidencials, visites sorpresa... De vegades es retrobaven, de vegades s'allunyaven. Virginia sempre va estar informada de les amants de Vita: si ella no li ho explicava, li ho preguntava subtilment. No volia perdre's les seves aventures, els seus excessos, la seva mirada desbordant i transgressora del món. Virginia necessitava a Vita, com Vita a Virginia. Cinc mesos després del suïcidi de Virginia, el 9 de setembre de 1941, Vita anotà en el diari: «Aquí, sola. Una sobtada necessitat d'estar amb Virginia».

Josefa Contijoch acaba l'assaig recuperant les paraules de Quentin Bell en definir la relació de Virginia Woolf i Vita Sackville-West com «una qüestió sentimental», i hi afegeix que la seva història ocupa «un lloc privilegiat en el territori de la feminitat» (Contijoch, 1998: 81).

A «Contra l'oblit. Montserrat Roig - Anne Frank», Contijoch torna a excavar en relacions nodridores i creatives amb dos altres grans noms de la literatura. Ara, però, en la línia de les segones *Cartografies del desig*, se centra en una escriptora catalana, en tant que nucli inicial, i una autora estrangera que la inspirà. Confessa que fou Maria-Mercè Marçal qui li suggerí el lligam Roig-Frank (Contijoch, 1999: 35). Tot i que es tracta d'una relació asimètrica —no coincidiren geogràficament ni temporalment—, Roig i Frank comparteixen la lluita perquè les víctimes del nazisme tinguin veu i siguin escoltades. Roig havia llegit el *Diari d'Anne Frank* (1947) quan va escriure *Els catalans als camps nazis* (1978), una de les seves obres amb més repercussió nacional i internacional. Fou l'historiador i polític Josep Benet qui el 1973 li va proposar escriure un assaig sobre els catalans als camps nazis (per ser publicat a les Edicions Catalanes de París). Fou un llibre llarg

—li costà tres anys de feina— i costós econòmicament —necessità diners per a viatjar i buscar documents i testimonis. Amb l'ajut econòmic de Benet i de Josep Andreu Abelló, finalment es pogué publicar, a Barcelona el 1977. Més reduïda, la versió castellana, *Noche y niebla. Los catalanes en los campos nazis*, aparegué un any després.

Contijoch es fixa en la «diferència de calat» que hi ha entre una i altra: Roig és una escriptora d'obra «extensa», «important» i «amb voluntat d'estil», mentre que Frank és «d'un únic llibre amb voluntat de best-seller» (Contijoch, 1999: 35). Però també hi ha les semblances: des de tenir «personalitats brillants i coratjoses», amb «ànim de donar testimoni», «vocació pel periodisme» i «desig de ser escriptores», fins a ser feministes: «semblaria innecessari mencionar el vessant feminista de Montserrat Roig, però heus ací que en la Frank s'entrelluca un feminisme incipient i intuïtiu» (Contijoch, 1999: 36). Contijoch ressegueix la curta vida i obra d'Anne Frank, destacant-ne alguns paràgrafs que fan palesa la seva voluntat d'escriure una «crònica històrica», i no «unes confidències adolescents», «un recer per als interrogants i el desconcert de l'edat» (Contijoch, 1999: 37), així com d'esdevenir periodista i escriptora, la seva màxima il·lusió.

Tot i morir jove, a quaranta-quatre anys, Roig, a diferència de Frank, va poder consolidar la seva carrera periodística i literària. Contijoch en fa una presentació general i després se centra en tres de les seves obres: *Els catalans als camps nazis* (1977), *L'hora violeta* (1980) i *Digues que m'estimes encara que sigui mentida* (1991), de les quals cita molts fragments il·lustratius. De la peça «mestra i monumental» que és *Els catalans als camps nazis*, en destaca que és un «llibre de recerca, de documentació, de periodisme, d'història, de preservació de la memòria col·lectiva, d'anàlisi del sofriment humà...» (Contijoch, 1999: 51). En aquesta obra Contijoch percep que Roig té dues preocupacions primordials: d'una banda, «evitar la memòria selectiva que practiquen els polítics i que els fa parcialitzar la història, a conveniència seva»; de l'altra, «esbrinar el perquè d'aquelles deportacions», «per què es van produir», «per què van ser possibles», «per què el govern de Franco les va ignorar» (Contijoch, 1999: 52).

A la «Cloenda», Contijoch les fon de nou: «Anne Frank i Montserrat Roig, conreant l'escriptura, camí de llibertat, pugnaren contra l'oblit», «les dues van treballar la memòria de l'holocaust», «van satisfer l'ambició bicèfala que acostuma a acompanyar, encara que sigui intuïtivament, tota creació literària: que l'escrit tingui significació i que no mori» (Contijoch, 1999: 62).

El 2006, a més d'editar *Història de can Contijoch de Manlleu*, llibre en homenatge a la impremta familiar, creada a principis del segle xx, publica, amb Neria De Giovanni, *Màscara sota la lluna, Víctor Català - Grazia Deledda. Maschere sotto la luna* (2006), obra que consolida el projecte que va iniciar amb la conferència dramatitzada sobre Víctor Català i Grazia Deledda. En català i italià, *Màscara sota la lluna* consta de breus capítols sobre la vida i l'obra de l'escriptora catalana Víctor Català (1869-1966) i de la sarda Grazia Deledda (1871-1936), amb les seves semblances i diferències. Complementa el llibre un pròleg de Pierfranco Bruni, un postfaci d'Antonello Muroi i una galeria fotogràfica. Aquesta obra vol ser, per dir-ho com Pierfranco Bruni, «una bella operació cultural que subratlla

una metodologia literària, pedagògica, de promoció i valoració de la cultura sarda i catalana» (Bruni, 2006: 9).

Contijoch presenta les autores com dues ànimes paral·leles, amb característiques que les agermanen. Situades conceptualment i estructuralment en el segle XIX, Víctor Català i Grazia Deledda són «lectores voraces des de petites i ben dotades intel·lectualment» que «van sofrir la manca d'estudis acadèmics perquè la carrera que les esperava era la del matrimoni», van fer «la publicació de les obres importants per entregues o a fullet», «van escriure per al teatre i van tenir relació directa amb el cinema», «van escriure memòries autobiogràfiques» i «obtingueren honors acadèmics» (Contijoch & De Giovanni, 2006: 25). Malgrat les dificultats primeres, Víctor Català ingressà a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres el 1923 i Grazia Deledda va rebre el Premi Nobel de Literatura el 1926. Valentes d'estratègies diferents per a sobreviure en un món dominat pels discursos androcèntrics, escriuen per necessitat i obren el camí a les escriptores que vindran després, «arrecerades —encara que només sigui intuïtivament— a la seva ombra productiva» (Contijoch & De Giovanni, 2006: 26).

En aquesta mateixa dèria de recuperació de mares simbòliques i de models literaris per a les futures generacions, el 2005 Josefa Contijoch edita *Les vacants. Antologia de textos de dones del segle xx*. Com recull Judit Mompín, que ha redactat una biografia intel·lectual de l'autora, es tracta d'una obra «que Maria-Mercè Marçal i Josefa Contijoch es van prometre i que pretenia esdevenir el que elles desitjaven que s'hagués fet amb anterioritat: un homenatge a les principals escriptores del segle xx» (Mompín, 2016: 69). En no poder-se portar a terme en col·laboració amb Marçal, Contijoch assumeix la comesa. Dedicat a Marçal, amb un pròleg de Pilar Rahola, l'editora descriu l'obra amb aquestes paraules: «*Les vacants* és un llibre de lectures, és un llibre de llibres» (Contijoch, 2005: 16). Com afirma en l'entrevista amb Mompín, «és triar de la literatura universal, de tots els estils (textos poètics, periodístics, narratius...), fragments escrits per dones dels segles xx i xxi, fent moltes traduccions dels textos jo mateixa. En fi, m'hi vaig matar» (Mompín, 2016: 70). La prologuista recull l'esperit combatiu de Contijoch, de qui diu que «recupera la mirada violeta i, amb ella, reescriu el sentit de moltes coses» (Rahola, 2005: 9), i assevera:

En aquest sentit, la Josefa fa, amb *Les vacants*, un treball ingent, bo i recuperant les peces del trencaclosques del pensament femení. A mesura que el text avança, avança la recuperació d'allò que hem dit, d'allò que hem pensat, i en recuperar els mots i els pensaments, avança la recuperació d'allò que les dones hem estat. Malgrat els silencis, malgrat els menyspreus, malgrat la negació. (Rahola, 2005: 9)

A partir de textos de sis-cents autores, Contijoch estructura el llibre en funció de la temàtica i per ordre alfabètic. Cada capítol —n'hi ha disset, organitzats segons el cicle vital d'una persona, de la infantesa a la mort— comprèn un text introductori i els fragments triats de cada escriptora. Hi destaquen les traduccions, signades per diferents traductors i traductores i per la mateixa editora. Hi ha intercalada obra gràfica de diverses dones artistes. Contijoch avisa a la introducció que cada

fragment seleccionat presenta polisèmies notables «que permetrien encabir-los en algun altre capítol» i, per tant, reivindica que «la tria és personal», «no és més que una de les moltes que se n'haurien pogut fer!» (Contijoch, 2005: 17).

En definitiva, *Les vacants* lluita contra l'oblit i la invisibilitat en femení, contra els murs que ha construït la cultura androcèntrica perquè la dona escriptora no tingui passat i hagi d'erigir-se a partir del simbòlic masculí, sempre a punt per ser referent. Com Christine de Pizan a *La ciutat de les dames* (1990, traduïda al català per Mercè Otero), a *Les vacants* Contijoch edifica una torre genealògica personal i viva, basteix un collar literari entre autores diverses, de dins i de fora, consolidades i debutants, i, una al costat de l'altra, exposa el llegat que ens pertany i reclama visibilitat, memòria i tradició.

Com hem vist des de l'inici, una de les forces impulsores de la producció assagística, i no assagística, de Contijoch ha estat Maria-Mercè Marçal, a qui dedica el seu últim llibre, *La passió segons Maria-Mercè Marçal. Dietari d'una amistat* (2016). Marçal és una mare/germana simbòlica per a Contijoch, l'acomboia, la inspira, l'entortolliga amb les seves lianes, com Contijoch afirma que Vita fa amb Virginia i Virginia amb Vita (Contijoch, 1998: 81). Després d'ofrenar-li escrits a la seva memòria, com les tankes i els versos anònims de la «Seqüència de l'Esperit Sant» d'*Homenatge a Maria-Mercè Marçal* (1998) o l' emotiu text «La claror (la paraula en Maria-Mercè Marçal)» de *Llengua abolida. Ir encontre de creadors* (2000), Contijoch consagra a Marçal aquest dietari dedicat als últims mesos de vida de la poeta d'Ivars d'Urgell, morta de càncer el 5 de juliol de 1998.

A *La passió segons Maria-Mercè Marçal. Dietari d'una amistat*, Contijoch ressegueix la relació amb Marçal: des dels inicis, el 1989, quan coincidiren per Sant Jordi en una parada de la Rambla per a signar llibres, els anys que vingueren després d'amistat intensa, els projectes conjunts que engegaren a partir de 1996 amb l'equip del Comitè d'Esriptores del PEN Català, i fins a la malaltia i la mort de la poeta. Tal com revela a la «Nota inicial», a partir de la seva coneixença, el seu tracte la colpí i la marcà intel·lectualment i personalment:

La relació amb MMM m'aportà molt. Per conrear-la, per restar amatent a la possibilitat de passar una estona amb ella, renunciava voluntàriament i de cor a d'altres relacions que venien d'anys. MMM s'erigí en protagonista i la seva indiscutible categoria humana i intel·lectual eclipsà amb la seva llum d'altres llums. La seva era una llum de súper nova que explota en morir i brilla més que mil sols, perquè allibera tota l'energia. MMM passà la vida emetent llum i al final, en plena desintegració, exhalava la lluminositat dement de la mort. (Contijoch, 2016: 12)

Contijoch documentà el vincle amb Maria-Mercè Marçal a partir de setembre 1997, quan li trobaren els primers símptomes de la metastasi. Justifica començar a portar aquest memoràndum per dues raons: «per l'actitud grafòmana de l'escriptora que sóc i per la irreprimible tendència a la quadrícula, com m'ho havia detectat ella mateixa» (Contijoch, 2016: 10). A la mort de l'amiga, guardà el text i no el tornà a llegir fins més d'una dècada després, quan volgué recuperar-lo

per «acabar el repàs de la meva relació d'amistat amb MMM» i així «dedicar-me a un altre tema: la meva novel·la *Sense alè*» (Contijoch, 2016: 12).

La passió segons Maria-Mercè Marçal. Dietari d'una amistat incorpora uns annexos informatius sobre el «naixement i eclosió» del Comitè d'Esriptores del PEN Català (Contijoch, 2016: 93). A més d'introduir-ne els antecedents històrics, adjunta una llista dels actes que va promoure, cronològicament. Al primer annex, hi transcriu els objectius programàtics del Comitè que Maria-Mercè Marçal guardà per escrit des dels inicis i que, poc abans de morir, li confià. Semblen un testament vital, ras i curt, dirigit a totes les persones i grups de recerca que treballem en els estudis de gènere a Catalunya:

1. Recuperació de la memòria històrica.
2. Promoció de la literatura actual escrita per dones.
3. Foment de la interrelació i la comunicació entre les escriptores.
4. Relacions i projecció internacional.
5. Reivindicació i defensa davant possibles situacions de discriminació i agressió. (Contijoch, 2016: 95)

Josefa Contijoch, traductora

Contijoch enceta la seva faceta de traductora tardanament, quan ja havien vist la llum sis dels seus deu llibres poètics i set de les vuit novel·les. S'hi estrena amb l'estada del 8 al 11 de novembre de 2001 al VII Seminari de Traducció Poètica de Farrera de Pallars, que va comptar amb els poetes quebequesos convidats Bernard Pozier i Serge Patrice Thibodeau. En aquesta edició hi participaren Isabelle Bres, Josefa Contijoch, Biel Mesquida, Anna Montero, Manuel Ollé i Jaume Subirana, així com Francesc Parcerisas i Iolanda Pelegrí, per part de la Institució de les Lletres Catalanes. Es tracta de traduir conjuntament, contrastar opcions i seleccionar-ne una. Parcerisas deixa clara la dinàmica: «va servir un cop més per posar en evidència la utilitat d'aquestes traduccions consensuades, on el matís i la precisió serveixen per garantir sempre el compromís de l'equip per damunt de les opcions individuals» (Parcerisas, 2004: 13). El resultat fou un volum de vint-i-cinc poemes traduïts a diverses mans, un treball col·lectiu gratificant elaborat en un context idíl·lic a principi de l'hivern de 2001.

A més de traduir molts fragments de les autores triades per confegir l'antologia de *Les vacants*, el 2005 Contijoch versionà, amb Yael Langella, *Carrer Ordener, carrer Labat*, de la filòsofa francesa, deixeble de Jacques Derrida, Sarah Kofman. Era el seu últim llibre, escrit quan estava malalta de càncer: se suïcidà el 15 d'octubre de 1994, el mateix dia que es commemorava el cent cinquantè aniversari del naixement de Friedrich Nietzsche, de qui es declarava «filla». Dos assaigs acompanyen la traducció: «Notes sobre la infància i l'oceà del pensament. Sarah Kofman», de Fina Birulés, i «La dietètica impossible. Filosofia i relat», de Françoise Collin, traduït per Anna Gallardo i Yael Langella. Com apunta Collin, el text de Kofman «és l'exposició de l'immens treball subterrani que acompanya amb sordina la prolixa obra filosòfica» (Collin, 2005: 103). I conclou:

Aquest relat és el «romanent» que no havia aconseguit trobar la seva trama en els vint llibres filosòfics —encara que retrospectivament s’hi pugui resseguir— ni tampoc en el discurs docent; un romanent l’anunciat del qual hauria hagut de permetre a l’autora «mantenir-se dempeus i tornar a començar». [...] Un cop va haver dit allò que vint llibres de filosofia aparentment no havien pogut dir, un cop va haver afrontat l’esfereïdor, Sarah es va matar. (Collin, 2005: 104)

D’aquesta versió i del fatídic destí de la cotraductora, Contijoch en parla a l’entrevista que li feu Ester Pou, parts de la qual són transcrites a la biografia de Judit Mompín:

Em va venir una oferta editorial per traduir un llibre de Sarah Kofman, que va ser com un repte per veure si era capaç d’afrontar-me a la llengua francesa que tinc guardada al disc dur. Vaig fer la traducció de *Carrer Ordener, carrer Labat*, conjuntament amb Yael Langella, que era una meva amiga, francesa d’origen, que desgraciadament va morir d’accident poc després. Ella em va ajudar molt amb aquelles expressions difícils de traduir i el llibre va quedar perfecte. (Pou a Mompín, 2012: 75)

Entre la traducció de Sarah Kofman i la propera, també d’una escriptora francesa, Lydia Flem, Contijoch versionà l’entrevista que Michèle Cause feu a Djuna Barnes el 1981, que és l’annex de la traducció castellana de *Ladies Almanack* (1928), *El almanaque de las mujeres* (2008), de Djuna Barnes, editat per Isabel Franc i traduït per Rocío de la Maya i Anna Sánchez Rué.

El 2009 Contijoch traduí *Com vaig buidar la casa dels meus pares*, de la psicoanalista i escriptora francesa Lydia Flem. En aquest llibre, Flem narra la tristesca que produeix la pèrdua dels progenitors, que, en el seu cas, tots dos van viure l’experiència concentracionària dels camps d’extermini i no la hi van explicar mai. No tan sols tracta del dol, sinó també de l’angoixa que produeix buidar la casa dels pares quan ells ja no hi són. La traducció va acompanyada d’un pròleg de Marta Segarra, el qual descriu el text de Flem com a «breu però intens», sense «el sentimentalisme que podríem esperar d’un tema així o el tuf d’autoajuda que desprendria en altres mans» (Segarra, 2009: 9). Dedicava unes paraules a la versió de Contijoch: «amb la seva acurada traducció —activitat que també podríem relacionar amb la de les puntaires—, cus una altra baula a aquesta cadena ininterrompuda» (Segarra, 2009: 12).

Contijoch tanca el llibre amb unes reflexions que titula «Arran de la traducció del llibre de Lydia Flem». Ressenya que, mentre girava aquest llibre, «eren dies de frec a frec, del cos a cos que es produeix entre traductora i autora. En la lletra i l’esperit. Hores de bescanvi, de transmutació» (Contijoch, 2009: 99), un dia, passejant, va veure buidar un pis, al carrer de Joaquim Pou, un exemple paral·lel al del llibre. Però, en aquest cas, «no era l’endolada hereva qui actuava amb tremolor, dubtes i hesitacions, sinó uns paletes que s’afanyaven a buidar el pis per començar les obres» (Contijoch, 2009: 99). Assevera: «una família sencera, vés a saber de quantes generacions, potser només d’una, quedava esbudellada i

oferta a la curiositat dels vianants» (Contijoch, 2009: 100). Contijoch recorda que tothom, la gent del carrer, agafava coses, i que ella va prendre un llibre: *Obras de A. J. Cronin*, edició de 1966. Conclou: «Contenta d’haver salvat un llibre, vaig pensar que tant de bo les aus rapinyaires s’ho haguessin emportat tot, evitant així convertir l’embalum caòtic en pasterada sense identificació i sense dignitat» (Contijoch, 2009: 101).

El 2016 va sortir una altra traducció de Josefa Contijoch, a quatre mans amb Rosina Ballester: *Per a una tomba d’Anatole*, de Stéphane Mallarmé. Com justifica Rosina Ballester al «Postfaci», aquesta traducció fou començada per ella i la seva germana Margarita setze anys enrere i van publicar-ne els onze primers poemes en una plaqueta, el 21 de novembre de 1998, al dotzè lliurament de Poètiques de Cafè Central.

La traducció de Ballester i Contijoch, en edició bilingüe, és la primera sencera d’aquest poemari incomplet. Lluís Todó, autor del pròleg, «Cal una garantia, però de vegades no n’hi ha», en contextualitza la recepció francesa, que glossa dolorosament la malaltia i la mort del fill del poeta als vuit anys. Todó explica que *Pour un tombeau d’Anatole* es va publicar a França per primera vegada el 1961, amb un estudi preliminar, que ocupava un terç del llibre, de Jean-Pierre Richard, el qual «va decidir-se a transcriure, editar i publicar», uns fulls que segurament «eren un esbós, o formaven part del projecte d’un llibre que Mallarmé no va arribar a escriure mai» (Todó, 2016: 7). El prologuista lloa la traducció de Ballester i Contijoch perquè implica traduir un text «fet tot ell de paraules soltes i aïllades, sense context, sense sintaxi, com estrelles rutilants que intentem incloure en una constel·lació, és a dir, comprendre-les, i moltes vegades és en va» (Todó, 2016: 10). Com apunta Todó, traductor de clàssics francesos com Artaud, Balzac, Flaubert, Maupassant, Molière, Simenon, Zola o Verne, «traduir literatura és sempre reescriure, recrear, però quan es tracta de fer una versió de *Pour un tombeau d’Anatole* de Stéphane Mallarmé, aquesta reescriptura adquireix una autonomia inaudita i es converteix en un risc incomparable» (Todó, 2016: 10).

Les traductores són conscients d’aquest «risc» i l’exterioritzen al «Postfaci». Asseguren que «tota traducció és, hauria de ser, un acte de devoció» i que, per això, malgrat no ser especialistes en Mallarmé, han volgut «donar acollida en la nostra llengua al llibre inacabat, millor dit, al llibre ‘inexistent’, que considerem emocionant en la seva astringència, en els seus coents silencis, a l’hora d’expressar un dol de ben segur inexpressable» (Todó, 2016: 217). Davant la dificultat de l’original, les traductores trien ser-hi fidels «sense el més mínim interès de fer l’obra més comprensible o planera» i, per tant, opten per:

[...] conservar la grafia, les tabulacions, els espais, les paraules subratllades, les escasses majúscules, l’ús aleatori de ratlles i guionets, les lectures paral·leles verticals, l’encavallament o continuació d’un poema amb el següent; tot això, amb les aparents inconseqüències, concatenacions, arbitrarietats i/o descuits de l’autor, per no parlar dels silencis, les elisions, etc., així com d’unes «sèries» de poemes que cal endevinar. (Todó, 2016: 218)

El mateix 2016, Josefa Contijoch prologava *L'arrelament*, de Simone Weil, en traducció de Rosina Ballester. Contijoch també n'era la traductora de l'article introductor, «Defensa per a una nova civilització», i de l'«Epíleg», de Florence de Lussy. *L'arrelament* és la darrera obra inacabada de la filòsofa Simone Weil. Redactat en poques setmanes, abans de morir, amb febre altíssima, aquest llibre es proposa «ajudar els seus contemporanis a sortir 'de la misèria atroç al fons de la qual jauen'», «ajudar França a retrobar la seva ànima» (a Lussy, 2016: 21). «Obra pertorbadora i d'alt risc, escrita des de la perifèria que Simone Weil habitava, s'estavella contra una realitat social allunyada del consol», assevera Contijoch (a Lussy, 2016: 13). *L'arrelament* és un text implacable, lúcid i profètic, «un contracte social, una carta magna, una Constitució *rara avis*, que posa les bases per a una nova civilització, un text viu i fibrós que ens segueix interpel·lant, proposant-nos un futur utòpic, al·lucinant i al·lucinat» (a Lussy, 2016: 13). Mentre escrivia frenèticament aquest assaig d'esperança, Weil «es deixava morir» (a Lussy, 2016: 11), per dir-ho com Contijoch: no menjava, no dormia, no es cuidava. Morí sola el 24 d'agost de 1943 a Ashford, Anglaterra. A l'enterrament només hi assistiren set persones.

Coda: «Per deixar d'ésser inexistent»

En el marc d'un seminari organitzat, entre el 8 i el 10 de maig de 1984, des de l'ICE de la Universitat de Barcelona, Maria-Mercè Marçal presentava un dels seus primers discursos insígnia sobre la literatura escrita per dones, «Per deixar d'ésser inexistent». Clarivident, aquí ja marcava els objectius programàtics que van guiar la seva obra (òbviament, passant per diferents etapes i nivells), i que va compartir amb altres amigues i col·legues com Josefa Contijoch. En aquest breu escrit, planteja sense embuts la necessitat de (re)construir una genealogia literària femenina:

Vull insistir en la necessitat d'establir, ni que sigui retrospectivament —no pot ésser de cap altra manera— uns punts de referència, una tradició, amb totes les limitacions i amb tota la genialitat que calgui, que ens faci suport: rescatar de l'oblit obres que no haurien d'haver estat oblidades; reinterpretar, reveure, les grans figures i ressituar-les en un context, treure'ls de sobre aquesta qualitat de *rara avis* que les acompanya. Conèixer les seves obres, el seu abast, les engrunes d'una vivència singular del món i d'elles mateixes, les aportacions —per seguiment o per rebuig— que ens fan, en la nostra presa de consciència com a dones i com a escriptores. (1986: 35)

En aquesta declaració de principis qüestiona la tradició androcèntrica establerta dels anys setanta i vuitanta i fa referència a les escriptores com a «supervivents», «colonitzades», «éssers inexistent»: «Em preocupen, m'interessen les supervivents —en paraules de Tillie Olsen—; allò en què es converteix tota dona que escriu, o que crea, en general». I afegeix: «M'interessa, a més la relació amb elles, de quina manera la meua pràctica literària pot arrelar, pot entroncar amb la seva» (1986: 34).

Com Marçal i altres coetànies que volgueren lluitar contra el silenci i l'ostracisme que el franquisme va imposar a les dones creadores (fet que, d'entrada, els provocà a elles, dones del maig del 68, notables mancances i limitacions literàries), podem afirmar que Josefa Contijoch ha conreat l'assaig i la traducció —com, naturalment, la poesia i la narrativa— amb un objectiu clar i precís de pròpia supervivència: per «deixar d'ésser inexistent», d'una banda, li ha calgut trobar referents i influències, mares i germanes simbòliques que l'acompanyessin; de l'altra, ha hagut de treballar col·lectivament, en xarxa, amb les escriptores i col·laboradores del Comitè d'Esriptores del PEN Català, les quals van ser clau en els noranta per a la literatura catalana escrita per dones, perquè, amb les seves activitats i trobades, van ajudar a bastir una tradició literària femenina compartida, fins aleshores totalment desarticulada pels discursos dominants masculins. Com afirmen les teories de la intertextualitat (Derrida, Kristeva, etc.), l'obra d'una escriptora és la síntesi de moltes lectures i moltes autores. Contijoch és, doncs, una mica de Djuna Barnes, Víctor Català, Grazia Deledda, Lydia Flem, Anne Frank, Sarah Kofman, Montserrat Roig, les vacants —en les seves múltiples formes i dimensions—, Vita Sackville-West, Simone Weil, Virginia Woolf i, sobretot, de Maria-Mercè Marçal, a qui venera i amb la qual s'identifica enterament.

Bibliografia

Obres citades

- BALLESTER, Rosina; CONTIJOCH, Josefa. «Postfaci». A: MALLARMÉ, Stéphane. *Per a una tomba d'Anatole*. Pròleg Lluís Maria Todó. Trad. Rosina Ballester i Josefa Contijoch. Palma: Leonard Muntaner, 2016, p. 215-218.
- BIRULÉS, Fina. «Notes sobre la infància i l'oceà del pensament. Sarah Kofman». A: KOFMAN, Sarah. *Carrer Ordener, carrer Labat*. Trad. Josefa Contijoch i Yael Langella. Palma: Leonard Muntaner, 2005, p. 91-99.
- BRUNI, Pierfranco. «Pròleg». A: CONTIJOCH, Josefa; DE GIOVANNI, Neria. *Màscares sota la lluna. Maschere sotto la luna. Víctor Català (1869-1966). Grazia Deledda (1871-1936)*. Manduria: Comitato Nazionale Minoranze Etnico-Linguistiche in Italia, 2006, p. 5-9.
- COLLIN, Françoise. «La dietètica impossible. Filosofia i relat». Trad. Anna Gallardo i Yael Langella. A: KOFMAN, Sarah. *Carrer Ordener, carrer Labat*. Trad. Josefa Contijoch i Yael Langella. Palma: Leonard Muntaner, 2005, p. 101-114.
- CONTIJOCH, Josefa. «Virginia Woolf - Vita Sackville-West: Fascinacions transferides». A: MARÇAL, Maria-Mercè. *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món*. Barcelona: Proa, 1998, p. 57-82.
- «Contra l'oblit. Montserrat Roig - Anne Frank». A: JULIÀ, Lluïsa. *Memòria de l'aigua, Onze escriptores i el seu món*. Barcelona: Proa, 1999, p. 35-63.
- *Les vacants*. Barcelona: March Editor, 2005.

— «Arran de la traducció del llibre de Lydia Flem». A: FLEM, Lydia. *Com vaig buidar la casa dels meus pares*. Trad. Josefa Contijoch. Palma: Lleonard Muntaner, 2009, p. 99-101.

— *La passió segons Maria-Mercè Marçal. Dietari d'una amistat*. Palma: Lleonard Muntaner, 2016.

CONTIJOCH, Josefa; DE GIOVANNI, Neria. *Màscares sota la lluna. Maschere sotto la luna. Víctor Català (1869-1966). Grazia Deledda (1871-1936)*. Manduria: Comitato Nazionale Minoranze Etnico-Linguistiche in Italia, 2006.

JULIÀ, Lluïsa. *Maria-Mercè Marçal. Una vida*. Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2017.

MARÇAL, Maria-Mercè. «Per deixar d'ésser inexistents». A: *Les dones i la literatura catalana*. Barcelona: PPU, 1986, p. 33-37.

— «Pròleg». A: *Cartografies del desig. Quinze escriptors i el seu món*. Barcelona: Proa, 1998, p. 5-9.

MOMPÍN I SÁNCHEZ, Judit. *Retrat d'una dona lliure. Biografia intel·lectual de Josefa Contijoch i Pratdesaba*. Vic: Publicacions Col·legi Sant Miquel dels Sants / Premsa d'Osona, 2016.

PARCERISAS, Francesc. «Presentació». A: POZIER, Bernard; THIBODEAU, Serge Patrice. *Una finestra gebrada. Seminari de Traducció Poètica de Ferrera, VII*. Trad. diversos traductors. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes / Emboscall, 2004, p. 11-13.

RAHOLA, Pilar. «La memòria reescrita». A: CONTIJOCH, Josefa. *Les vacants*. Barcelona: March Editor, 2005, p. 9-11.

SEGARRA, Marta. «Pròleg». A: FLEM, Lydia. *Com vaig buidar la casa dels meus pares*. Trad. Josefa Contijoch. Palma: Lleonard Muntaner, 2009, p. 9-12.

TODÓ, Lluís Maria. «Cal una garantia, però de vegades no n'hi ha». A: MALLARMÉ, Stéphane. *Per a una tomba d'Anatole*. Trad. Rosina Ballester i Josefa Contijoch. Palma: Lleonard Muntaner, 2016, p. 7-10.

Obra de Josefa Contijoch

Poesia

De la soledad primera. Barcelona: Trimer, 1964.

Aquello que he visto. Madrid: Alorca, 1965.

Tombstone blues. Manlleu: l'autora, 1967.

Quadern de vacances (una lectura d'El segon sexe). Barcelona: Amarantos, 1983.

Ales intactes. Barcelona: Columna, 1996.

Les lentes il·lusions. Barcelona: Edicions 62, 2001.

Congesta. Barcelona: Edicions 62, 2007.

Ganiveta. Antologia poètica 1964-2011. Palma: Lleonard Muntaner, 2012.

Baix continu. Barcelona: Edicions de 1984, 2014.

Novel·la

Potala. Barcelona: Laia, 1986.

No em dic Raquel. Barcelona: Laia, 1989.

La dona liquada. Barcelona: Columna, 1990.

Rímmel. Barcelona: Columna / Edicions de l'Eixample, 1994.

Amor congelat. Tarragona: El Mèdol, 1997.

Tòrrida tardor. Tarragona: El Mèdol, 1997.

Els dies infinits. Barcelona: Columna, 2001.

Sense alè. Barcelona: Edicions de 1984, 2012.

Narrativa infantil i juvenil

La marieta i el pi. Barcelona: Combel, 2002.

La marieta i la neu. Barcelona: Combel, 2002.

La marieta i la festa major. Barcelona: Combel, 2002.

La marieta i la nit. Barcelona: Combel, 2002.

Teatre

Contaminació. 2009.

Assaig

Homenatge a Maria-Mercè Marçal [diversos autors]. Barcelona: Empúries, 1998.

«Virgina Woolf - Vita Sackville-West: Fascinacions transferides». A: MARÇAL, Maria-Mercè. *Cartografies del desig. Quinze escriptors i el seu món*. Barcelona: Proa, 1998.

«Contra l'oblit. Montserrat Roig - Anne Frank». A: JULIÀ, Lluïsa. *Memòria de l'aigua, Onze escriptors i el seu món*. Barcelona: Proa, 1999.

«La claror (La paraula en Maria-Mercè Marçal)». A: *Llengua abolida, 1r. encontre de creadors*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 2000.

Les vacants. Barcelona: March Editor, 2005.

Màscares sota la lluna. Maschere sotto la luna. Víctor Català (1869-1966). Grazia Deledda (1871-1936). Manduria: Comitato Nazionale Minoranze Etnico-Linguistiche in Italia, 2006.

Història de can Contijoch de Manlleu (homenatge i record). Manlleu: Gràfiques Manlleu, 2008.

La passió segons Maria-Mercè Marçal. Dietari d'una amistat. Palma: Lleonard Muntaner, 2016.

«Pròleg». A: WEIL, Simone. *L'arrelament.* Trad. Rosina Ballester. Barcelona: Edicions de 1984, 2016.

Traduccions

POZIER, Bernard; THIBODEAU, Serge Patrice. *Una finestra gebrada. Seminari de Traducció Poètica de Ferrera, VII.* Trad. diversos traductors. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes / Emboscall, 2004.

KOFMAN, Sarah. *Carrer Ordener, carrer Labat.* Trad. Josefa Contijoch i Yael Langella. Palma: Lleonard Muntaner, 2005.

Postfaci «Encuentro con Djuna Barnes». Entrevista de Michèle Causse a Djuna Barnes, 1981. Trad. Josefa Contijoch. A: BARNES, Djuna. *El almanaque de las mujeres.* Ed. Isabel Franc. Trad. Rocío de la Maya y Anna Sánchez Rué. Madrid: Egales, 2008.

FLEM, Lydia. *Com vaig buidar la casa dels meus pares.* Trad. Josefa Contijoch. Palma: Lleonard Muntaner, 2009.

MALLARMÉ, Stéphane. *Per a una tomba d'Anatole.* Pròleg Lluís Maria Todó. Trad. Rosina Ballester i Josefa Contijoch. Palma: Lleonard Muntaner, 2016.

DE LUSSY, Florence. «Defensa per a una nova civilització» i «La veritat és malaurada». Trad. Josefa Contijoch. A: WEIL, Simone. *L'arrelament.* Trad. Rosina Ballester. Barcelona: Edicions de 1984, 2016.